

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕСПУБЛІКИ ІНДОНЕЗІЯ: ПЕРШІ МІСЯЦІ ІСНУВАННЯ ДЕРЖАВИ

У статті розглядаються аспекти розвитку Індонезії протягом другої половини 1945 року відразу ж після прокламації незалежності. Головна увага приділяється відносинам між новоствореною індонезійською владою з Нідерландами, Великою Британією та Японією.

Ключові слова: Індонезія, революція, Сукарно, уряд, Хатта.

В статье рассматриваются аспекты развития Индонезии на протяжении второй половины 1945 года сразу же после прокламации независимости. Основное внимание уделяется отношениям между только созданной индонезийской властью с Нидерландами, Великобританией и Японией.

Ключевые слова: Индонезия, революция, Сукарно, правительство, Хатта.

The aspects of the development of Indonesia during the second half of the 1945 year immediately after proclamation of independence are scrutinized in this article. The main attention is paid to the relations between new Indonesian government with the Netherlands, the United Kingdom and Japan.

Key words: Indonesia, revolution, Sukarno, government, Hatta.

17 серпня 1945 року у місті Джакарта було проклямовано незалежність Індонезії. Ця подія стала відправною не тільки для історіографії Індонезії, а й для долі усього багатомільйонного населення найбільш великої країни-архіпелагу. Революція, що стала головним засобом досягнення Індонезією незалежності, насправді також була найважливішим чинником самоусвідомлення індонезійцями себе як окремої нації, незважаючи на усі розбіжності між багато численними етносами, соціальними стратами, що історично склалися. Але слід зауважити, що шлях до національної самоідентифікації, подолання усіх внутрішніх розбіжностей, відбувались дуже важко.

Актуальність даного дослідження, перш за все, обумовлена недостатньою увагою української наукової думки до суспільно-політичних процесів, що відбувались в Індонезії, що, в свою чергу, перешкоджає нормальним взаємовідносинам між Україною та Республікою Індонезія.

Серед дослідників історії Індонезії періоду Революції та антиколоніальної боротьби чільне місце займає Джордж Кехін, який на власні очі спостерігав процес створення незалежної Республіки Індонезія. Його праці є найбільш деталізованими з огляду на те, що він мав змогу напяму спілкуватись з учасниками подій, що відбувались в Індонезії після закінчення Другої Світової Війнию Саме завдяки Джорджу Кехіну в університеті Корнелл створено факультет з вивчення Південно-Східної Азії. [4; 5]. Одним з найбільш ґрунтовних досліджень історії Індонезії з часів появи Ісламу та до сучасного періоду є праця Ріклефса. Можливо не так детально, але послідовно та чітко ним висвітлений перебіг подій в Індонезії за останні вісім сторіч [11]. Індонезійський історик Муджанто зосередив свою увагу на питаннях самоусвідомлення населенням колоніальної Нідерландської Індії як нації, що потребує суверенітет, на питаннях патріотичного руху, передумовам прокламації незалежності, боротьби проти колоніалізму [7].

Метою даної статті є висвітлення історичних процесів у Республіці Індонезія, пов'язаних із проголошенням незалежності та подальшою боротьбою індонезійського народу за власний суверенітет протягом другої половини 1945 року.

На першому етапі революційного руху в країні суспільство, яке підтримувало антиколоніальну боротьбу, було настільки неоднорідно, що не було навіть групи, яка хоч якось претендувала на роль об'єднуючої сили, що висловлює думку більшості. Були такі, що були за збройну боротьбу, а інші за дипломатичне вирішення проблеми незалежності, такі, що підтримували соціальну революцію, та ті, що були проти. Дуже різкі розбіжності у поглядах спостерігались між «старою гвардією», що зросла на засадах нідерландської просвітницької політики, та молоддю, що дуже добра запам'ятала жахи японської окупації у 1942-1945 рр. Звісно виникали численні непорозуміння між «правими» та «лівими», прибічниками секуляризму та формування ісламської держави. Знову ж таки, якщо до цього додати проблеми міжетнічного характеру, то картина революційного пробудження країни стає дуже складною. Й головне, слід не забувати про такий фактор, що насправді, мешканці тогочасної Індонезії не дуже то й знали, що таке є незалежність. Все ж таки дуже серйозно відчувався брак інтелігенції, просвітницького прошарку, що мав би очолити революційний рух. Також багато з тих, хто входив до цієї верстви населення, часто-густо був пронідерландської спрямованості, завдяки політики Нідерландів в галузі освіти, що впроваджувалася протягом останнього сторіччя. Але слід сказати, що незважаючи на різноманітність засобів та цілей відповідно до подальшого розвитку країни після отримання незалежності, головна мета була в усіх цих груп одна, а саме отримання

незалежності.

Як і для Нідерландів, так і для революційно спрямованого прошарку індонезійської спільноти, Революція була своєрідним продовженням минулих часів. Для Нідерландів головною метою було знищення держави на чолі якої знаходились люди, що співпрацювали з мілітаристською Японією, та відродження колоніального режиму, який ця країна розбудовувала протягом останніх 350 років. Метою ж лідерів індонезійської Революції було продовження процесу об'єднання країни та відродження національної самосвідомості, що почалось близько сорока років тому.

Насправді у цей час Нідерланди вже утретє та востаннє намагались повністю підпорядкувати Індонезію. До цього ця країна завжди зазнавала поразки у своїх намірах остаточно стати господарем в архіпелазі: у XVII та XVIII сторіччях на заваді стали антиколоніальний спротив місцевого населення та британська військова міць; за часів Другої Світової Війни Японія навіть не звернула уваги на опір з боку колоніального гарнізону та в рекордні строки окупувала країну. Тому саме зараз, як вважали Нідерланди, настав час скористатися ситуацією та розповсюдити свою владу на увесь архіпелаг.

Щодо індонезійців, то вони вперше зіткнулися із ситуацією, коли вони вперше з XVI сторіччя майже повністю володіли власною територією, були більш сконсолідовані та, що дуже важливо, протистояли військовому контингенту, що був набагато меншим за усіх колишні військові угруповання, що перебували на території Індонезії. Однак до повної національної єдності було ще довго: недосконала логістика (обмежена кількість залізничних шляхів, відсутність постійного зв'язку між островами тощо), внутрішні розбіжності, які вже були зазначені вище, неспроможність революційного центру спрямувати народні маси в єдиному руслі – все це стало на заваді об'єднання країни ще у 1945 році.

Центральний уряд Республіки був сформований наприкінці серпня 1945 року. Цей уряд схвалив Конституцію, що була ще розроблена до вводу японських окупаційних військ Комітетом щодо підготовки до незалежності Індонезії (Panitia Persiapan Kemerdekaan Indonesia) [11, с.250]. Сукарно був призначений (саме призначений, а не обраний) президентом країни (роки президентства 1945-1967), а Мухаммад Хатта – віце-президентом (1945-1956). Вони були призначені з огляду на те, що саме їм було до снаги поладнати усі питання з японською військовою верхівкою, що ще знаходилась на території Індонезії. Її взагалі, саме ці дві персони мали достатню харизму, щоб на рівних спілкуватись як з союзниками (перш за все, американцями та австралійцями), так і з їх супротивниками. В очікуванні загальних виборів (які насправді не будуть відбуватися ще протягом десяти років) для допомоги президенту був сформований Центральний Національний Комітет Індонезії (Komite Nasional Indonesia Pusat, KNIP) та інші органи вже на рівні провінцій та районів.

Індонезійці, що працювали на японський уряд в Індонезії (так звані саньо, *sanjo*), також увійшли у нову владну структуру. Партія Jawa Ноккокаї, що майже на 100% складалася з прибічників Сукарно, отримала назву, яку носила ще до Другої Світової Війни, а саме Національна Партія Індонезії (Partai Nasional Indonesia). Однак ця партія не проіснувала й доби: Шахрір, один з лідерів індонезійської революції крім дуумвірату Сукарно-Хатта, та його прибічники були проти участі у політичному формуванні, що підтримувало співпрацю із японцями. В їх очах Національна Партія Індонезія була ні чим іншим, ніж «групою по інтересах» японських військових та індонезійської еліти. Такі дії з боку шахривців призвели до того, що взагалі не було сформовано єдиної індонезійської партії. Тому на кінець серпня 1945 року із діючих владних органів залишився лише Центральний Національний Комітет Індонезії та його регіональні підрозділи [7, с.253].

У той час, як у Джакарті вирішувалась політична доля країни, у регіонах відбувались події зовсім іншого характеру. Між 18 та 25 серпня 1945 року Японія розпустила військові угруповання Peta/Giyugun та Heiho, що складались виключно з індонезійців. Більшість військових, що були задіяні у цих загонах, навіть і не чула про Прокламацію незалежності у Джакарті. Внаслідок цього хід подій відбувався не за сценарієм новоствореного уряду: на чолі армій у провінціях (перш за все, на Яві та Суматрі) стали не ті, хто був призначений центром, а зовсім інші люди. Більшість з них були вихідцями з місцевих аристократичних або заможних (що взагалі-то однаково) родин, мали необхідну харизму, щоб повести за собою маси. Також характерною рисою був їх вік: більшість з цих «генералів» ледве досягли тридцятиріччя. Насправді неспроможність індонезійського уряду одразу створити армію, яка б підпорядковувалась центру, створила прецедент, який ще довго буде загрожувати цілісності країні, та й взагалі вплине на суспільно-політичне життя країни у другій половині 40-х – першій половині 60-х і у багато чому призведе до переходу влади від Сукарно до Сухарто.

Звістка про те, що було проклямовано незалежність країни, вкрай повільно поширювалася

Індонезією. Часто-густо населення не вірило в те, що це насправді відбулося. Японці остаточно декларували про вивід військ 22 серпня 1945 року і тільки під кінець вересня новина стосовно серпневих подій стала відома у більш віддалених регіонах [8, Т.1, с.15]. Але після того, як у регіонах пересвідчилися у тому, що дійсно японська окупація завершилась, нідерландців немає, а влада, хоч і примарна, знаходиться в руках представників індонезійської еліти, що активно співпрацювала з японськими окупантами, на місцях виникло питання відданості джакартському урядові. Взагалі це питання виникає протягом усієї сучасної історії країни, відносини Джакарта-неДжакарта завжди відрізнялись підвищеною напругою. Це стосується як стосунків на рівні політичних кіл, так й на рівні суспільства. В регіонах більшість населення є прибічниками думки, що Джакарта (або Ява) відбирає більше, ніж повертає. Хоча взагалі це є стандартною тенденцією для будь-якої країни світу, особливо для країн з великою територією та великою кількістю етносів, що на ній мешкають.

Яванська аристократія на чолі з 4 раджами одноставно підтримала Революцію та виказала підтримку Республіці. Але зовсім по-іншому відреагувала аристократична верхівка на інших островах. Були такі, що підтримали Революцію та новий уряд, наприклад, раджа Боне (Арумпоне) Ла Маппанджукі з Південної Суматри, який ще пам'ятав криваві сутички з нідерландцями на початку ХХ сторіччя. Більшість з голів племен Макасар та Бугіс на Сулавесі визнали призначеного Джакартою нового губернатора Ратулангіє, що народився на півночі Сулавесі у Монадо [11, с.252]. На Балі індуйтські раджі також приєдналися до революційного руху. Але ж були й інші, які ще до початку Другої Світової Війни спирались на військову міць європейських колонізаторів та завдяки їм збагатились. Також існували інші причини з яких вони підтримували саме Нідерланди: джакартський уряд здавався їм занадто радикальним, проісламським, ненадійним, з огляду на місцеву молодь, яка була найактивнішим провідником революційних ідей в провінціях. Ці представники аристократичної еліти допомагали власноруч Нідерландам формувати військові загоны з місцевого населення.

Іншою проблемою для індонезійського суспільства було те, що взагалі-то воно було не готовим до незалежності: населення вже звикло до того, що ними керували закордонні загарбники, нова бюрократія діяла за старими колоніальними шаблонами, аристократія, яка, з огляду на більш високий рівень освіти, повинна була б повести за собою маси, втратила здібності, що були притаманні цьому прошарку суспільства ще за часів легендарного Діпонегоро (яванський принц, що підійняв у 20-х роках ХІХ ст. повстання проти колоніалізму). Все це призвело до того, що влада на місцях часто-густо потрапляла до рук людей, що використовували терор як засіб для досягнення власних цілей.

Революційна ейфорія охопила країну, як було вже зазначено вище, молодь взяла на себе роль головної рушійної сили революції. Взагалі роль молоді та студентства в історії Індонезії завжди матиме важливе значення, особливо під час подій, що призвели до падіння режиму Сухарто у 1998 році. Командуючі японських загонів, що ще залишались у містах, побоюючись завзяття молоді, передислокували підлеглих до околиць, уникаючи конфронтації. Між 3 та 11 вересня джакартська молодь без усякого опору з боку японців взяла під свій контроль залізничні та трамвайні шляхи, радіостанції тощо. До кінця того ж місяця за подібним сценарієм відбулись події у містах Джокджакарта, Суракарта, Маланг та Бандунг.

19 вересня Сукарно закликав населення Індонезії не застосовувати насильство проти японців та дати їм спокійно вивести війська з країни [5, с.43]. У черговий раз ораторські здібності лідера індонезійської революції вплинули на маси та дали змогу уникнути кровопролиття.

Революція знайшла своє відображення не тільки в політичній сфері, а й в літературі та мистецтві. Почали друкуватись у великій кількості нові газети та журнали, більшістю у Джакарті, Суракарті та Джокджакарті. Революція подарила індонезійському суспільству «Угрупування '45» (Angkatan '45), щось на кшталт асоціації революційних письменників, найвизначнішими серед яких були поет Шайриль Анвар (1922-1949), прозаїк Прамудья Ананта Тур (1925-2006), людина, яка більшість свого життя провела у тюрмах та таборах, як за часів нідерландського колоніалізму, японської окупації, так і у незалежний період після приходу до влади Сухарто, журналіст Мохтар Любіс (1922-2004) та інші. Образотворче мистецтво також прийшло на допомогу Революції: художники на чолі з Аффанді (1910-1990) та Суджоджоно створили велику кількість агітаційних плакатів з чітко антинідерландською спрямованістю.

Ісламські лідери не залишались байдужими до подій, що відбувались у країні. Завдяки їх активності почали формуватись збройні загоны для захисту революційних надбань. Кожен з них мав власну назву, але загалом усі вони мали загальну назву Війська (або загоны) на шляху Аллаха (Barisan Sabilillah).

Тільки-но Японія офіційно капітулювала відразу ж почали виникати заворушення, бійки між прореволюційними силами та тими, кого вони сприймали за ворогів, перш за все, з нідерландцями, які залишали своє майно в Індонезії та хутко поверталися на батьківщину. Більшістю прояви насильства проти європейців траплялись на Яві, особливо у східній частині острова (Сурабая, Кедірі, Маланг тощо). Ні інших островах індонезійська молодь не наважувалась відкрито йти у наступ, побоюючись наявності японських військ, особливо морського десанту, керівництво якого відкрито виражало незадоволення революційним рухом.

Прибуття союзників на територію Індонезії стало першим серйозним випробуванням революційних надбань. Союзники на чолі з американцями швидко збудували свої бази на Калімантані (Таракан та Балікпапан) та на території Папуа. Однак американці звертали свою увагу не стільки на Південно-Східну Азію, скільки на самі японські острова. Тому союзниками було прийнято рішення, що відповідальність над вирішенням питань, пов'язаних з цим регіоном, буде покладено на британські військово-морські сили на чолі з лордом Луїсом Маунтбаттенем. Звісно Нідерланди розраховували, що британські війська допоможуть їм повернути втрачену колонію, але Маунтбаттен наголосив, що його роль та роль ввірених йому військ буде полягатиме лише у визволенні полонених європейців та остаточному виводу японців з островів [2, с.67].

На початку жовтня австралійські війська зайняли більшу частину східної Індонезії, разом з ними прибули нідерландці, що почали відновлювати стару колоніальну систему керування. Аристократична еліта Південного Сулавесі, що підтримувала революцію, проаналізувавши ситуацію, вирішила не йти на конфронтацію з австралійцями та була змушена погодитись на відновлення старого режиму.

Британські війська, більшість яких складалась з індусів, вже до кінця жовтня зайняли Суматру (бази у містах Медан, Паданг та Палембанг) та Яву (Семаранг та Сурабая). Спеціальний головнокомандуючий британськими військами в Індонезії генерал-лейтенант Сер Філіп Крістісон намагався уникнути зіткнень своїх підлеглих із місцевим населенням, тому він використовував свіжі нідерландські війська на чолі з офіцерами, що вже мали досвід дій на території країни. Генеральний губернатор Нідерландів, голова NICA (Netherland Indies Civil Administration, Цивільна Адміністрація Нідерландських Індій), Губертус ван Моок вважав, що більше уваги треба звертати на східні регіони з огляду на їх значущість в контексті природних багатств та доволі позитивне (щонайменш невороже) ставлення місцевого населення. Головним завданням ван Моока була підготовка до проведення переговорів з представниками місцевої малайської еліти стосовно реформи державного управління відповідно до заяви королеви Нідерландів Вільгельміни II щодо *statkundige concepti*, тобто щодо концепції державного устрою. Королева Вільгельміна II ще у 1942 році запропонувала створити щось на кшталт співдружності Нідерландів із своїми колоніями під владою королівського двору [11, с.253].

На вулицях часто почали виникати сутички між індонезійською молоддю з одного боку та нідерландцями, які утримувались у таборах під час окупації, малайським населенням, яке входило до складу колоніальних військ (більшістю з Амбону), китайським населенням та японцями з іншого боку. Японці були змушені підкорятись умовам капітуляції, тому й більше не могли нейтрально ставитись до революційного руху в країні.

Ввечері 18 вересня в Сурабаї група нідерландців на чолі з В.Плоегманом на шпилі готелю Ямато вивісила національний прапор Нідерландів. Ця акція відбулась без будь-якого дозволу з боку представників індонезійської влади в місті. Ця провокація була не випадковою: саме у цей час революційні сили проводили кампанію в підтримку червоно-білого прапору Індонезії. Ранком наступної доби місцеве населення, побачивши прапор метрополії, розлючене почало збиратись біля готелю. Судірман, який водночас представляв революційну владу в Сурабаї, а також був замісником японського голови регіону, прибув до готелю разом із замісниками Сідіком і Харьоно з метою вирішення проблеми та попередження кровопролиття. Під час переговорів Судірмана і Плоегмана останній відмовився зняти нідерландський прапор з флагштоку готелю. Суперечка переросла в сутичку, коли Плоегман дістав зброю, якою він не встиг скористатись, так як був вбитий Сідіком, якого вже самого вбили нідерландські солдати, які чатували перед дверима кімнати, де проводились переговори. Судірман та Харьоно змогли вибратись на вулицю, щоб невдовзі після цього знов повернутися до готелю разом із натовпом молоді. Вони піднялись на останній поверх, зняли нідерландський прапор, відірвали голубу стрічку нідерландського триколову, щоб залишок прапору знову підняти над готелем вже в якості індонезійського червоно-білого прапору [3, с.46].

3 жовтня японська військова поліція (*Kenpeitai*) розігнала із застосуванням зброї демонстрацію прибічників революції у Пекалонгані. Вже 10 жовтня японські війська витіснили революційні сили з

Бандунга, центрального міста провінції Західна Ява, щоб відразу ж передати місто англійцям. Жорстокі бої точились за Семаранг, центр провінції Центральна Ява. Бої почались 14 жовтня, відразу ж були страчені японські полонені, що утримувались прореволуційними силами. Точна кількість страчених японців невідома, за різними джерелами їх мінімальна та максимальна кількість становить 130 та 300 чоловік відповідно. До 20 жовтня, коли прибули англійські війська від час сутичок загинуло приблизно 500 японців та 2000 індонезійців [8, Т.1, с.36]. Серйозний спротив прореволуційних сил змусив англійців все більше використовувати повітряні сили під час ведення бойових дій.

Найбільш криваві сутички відбулись у Сурабаї, головному місті провінції Східна Ява. Завзятість та сміливість індонезійського населення, яке встало на захист Революції, стали своєрідним символом антиколоніального й антиокупаційного руху. Найстарший офіцер японських окупаційних військ у провінції Східна Ява адмірал Шібата Ячіро чи співчував Революції, чи був просто проти союзників, але він наказав відкрити склади із зброєю та роздати її революційній армії. Більше того, згідно договору капітуляції, японці повинні були передати власну зброю саме союзникам, але адмірал наказав, щоб залишок зброї був переданий місцевому населенню з метою, що саме вони передали її союзним військам. Звісно, адмірал Ячіро усвідомлював, що повторної передачі не відбудеться і зброя тільки зміцнить революційний рух в Індонезії.

На початку листопада лідери про ісламських партій Нахдлатуль Улама та Масьюмі проголосили Священну Війну (Perang Sabil) на захист Революції, своєрідний обов'язок для усіх мусульман в країні. Мусульмани з усіх міст та селищ Східної Яви почали стягуватись до Сурабаї. Один з революційних лідерів регіону Сутомо, більш відомий під прізвиськом Bung Tomo (щось на кшталт «Брате Томо»), використовував місцеве радіо, що підняти революційний настрій та призвати людей на захист Сурабаї.

25 жовтня до Сурабаї прибув 6-тисячний корпус британських військ (знов таки більшість з яких становили індуси). Їм протистояли 10-20 тисяч (знов таки джерела дають зовсім різні дані) членів Військ Народної Безпеки, щойно сформованого угруповання, та 70-140 тисяч місцевого населення, що мало зброю [11, с.255]. Більшість ця зброя була холодною, а не вогнепальною, зброї, що залишалась від японців не вистачало. Звісно, що 6-тисячний корпус британських військ не зміг би виконати свою місію та захопити місто. З великими втратами британці були змушені відступити від зайнятих позицій. 30 жовтня британський головнокомандуючий зустрівся із Сукарно, Хаттою та Аміром Шаріфуддіном, що був щойно призначений на посаду міністра пропаганди уряду республіки. В результаті цієї зустрічі було підписано тимчасове перемир'я. Однак насправді військові сутички тривали: був вбитий командуючий британськими військами на Східній Яві бригадний генерал Меллабай. Ввечері 30 жовтня. Після важких переговорів стосовно припинення бойових дій, він їхав Сурабаєю. Біля району Червоного мосту його автомобіль був затриманий місцевою міліцією, розмова закінчилась стріляниною, внаслідок якої британець загинув, а автівка згоріла внаслідок вибуху під її колесами гранати [7, с.255].

Генерал-майор британських військ Роберт Мансерг, який був призначений на місце вбитого попередника, видав ультиматум, у якому містилась вимога про складання зброї індонезійцями та припинення ними будь-якого спротиву союзним військам. Була встановлена дата остаточного припинення індонезійцями опору – 10 листопада 1945 року [6, с.46].

Британський ультиматум був одностайно відкинутий революційними силами в країні, під революційними силами в Індонезії на той час слід розуміти майже увесь народ країни, настільки великим був патріотичний підйом в суспільстві. Обурене суспільство відкинуло ультиматум, наголошуючи, що Індонезія має право на самоврядування.

10 листопада стало знаковим для країни та увійшло до історії як День героїв. Британці почали бомбити місто як з повітря, так і з моря. У битві за Сурабаю загинуло 6 тисяч людей, десятки тисяч кинули своє житло, місто було наполовину зруйновано. Події у Сурабаї вплинули на ставлення європейців на Революцію: британці зрозуміли для себе, що їм буде краще співпрацювати з джакартським урядом, а нідерландці були здивовані опором з боку населення країни, тому що вважали, що Революція – це усього лише вигадка групи колабораціоністів на чолі з Сукарно, яка не має підтримки серед населення.

Таким чином зробимо **висновок**, що проголошення незалежності Індонезії є однією з найбільших та найважливіших подій в історії цієї країни. Представники політичної еліти Індонезії не стали зволікати з прокламацією, а дочекавшись слушної нагоди, зробили цей важливий для всього індонезійського народу крок, незважаючи на повне розуміння того, що ця незалежність є хиткою і більшою мірою лише на папері. Однак уже протягом перших місяців боротьби індонезійців за

власну незалежність стало зрозуміло, що колишнім колонізаторам буде вкрай важко повернути країну до колонізаційних часів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Elson, R.E. *The Idea of Indonesia*. – Jakarta: Serambi, 2009.
2. Gouda, Frances; Zaalberg, Thijs *Brocades. Indonesia Merdeka karena Amerika?* – Jakarta: Serambi, 2008.
3. Kahin, Audrey R. *Pergolakan Daerah Pada Awal Kemerdekaan*. – Jakarta: Grafitti Pers, 1990.
4. Kahin, George McTurman. *Denyut Nadi Revolusi Indonesia: Kenangan dan Renungan tentang Revolusi Indonesia*. – Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama, 1997.
5. Kahin, George McTurnan. *Nationalism and Revolution in Indonesia*. – Cornell University Press, 1952.
6. Maulwi Saelan. *Dari Revolusi 1945 Sampai Kudeta 1965. Kesaksian Wakil Komandan Tjakrabirawa*. – Jakarta: Yayasan Hak Bangsa, 2001.
7. Moedjanto G. *Sejarah Indonesia Abad ke-20. Jilid I. Dari Kebangkitan Nasional Sampai Linggarjati*. – Yogyakarta: Kanisius, 1989.
8. Nasution A.H. *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia. Jilid 1-11*. – Bandung: Penerbitan Angkasa.
9. Onghokham. *Runtuhnya Hindia Belanda*. – Jakarta: Gramedia Pustaka utama, 1989.
10. Reid, Anthony. *The Indonesian National Revolution 1945-1950*. – Melbourne: Longman Pty Ltd, 1974.
11. Ricklefs M.C. *Sejarah Indonesia Modern (1200-2004)*. – Jakarta: Serambi, 2008.
12. Sewan Susanto. *Perjuangan Tentara Pelajar Dalam Perang Kemerdekaan Indonesia*. – Yogyakarta: Gadjah Mada University Press, 1985.
13. Sutter, John O. *The Indonesian Economy During The Revolution*. – Ithaca, New York: Department of Far Eastern Studies in Cornell University, 1959.
14. Wild, Colin dan Carey. *Gelora Api Revolusi: Sebuah Antologi Sejarah*. – Jakarta: Gramedia, 1986.